

30'LULAR KUŞAĞININ ÖNEMLİ BİR TEMSİLCİSİ DR. MEDİHA ELDEM*

Berna Arda**

ÖZET

Bu makale, Türkiye'nin ilk kadın hükümet tabiplerinden birisi olan Dr. Mediha Eldem'in yaşamı, bir kadın hastalıkları ve doğum uzmanı olarak hekimliği yanı sıra sosyal yaşama yaptığı katkılar hakkındadır.

Anahtar Kelimeler: Tıp Tarihi, Biyografik Tıp Tarihi, Dr. Mediha Eldem, Cumhuriyet Dönemi Türk Tıbbi.

SUMMARY

Dr. Mediha Eldem; As One of the Most Prominent Representatives of the Modernization Period in Turkey

This article has been devoted to Dr. Mediha Eldem, who is one of the very first woman physicians in Republican period of Turkey. Her contributions are not only limited to the field of gynecology, also enormous social works are included in Dr. Eldem's personal biography. We can consider her as one of the most prominent representatives of the modernization period in Turkey.

Key Words: History of Medicine, Biographical History of Medicine, Dr. Mediha Eldem, Turkish Medicine in Republican Period.

Sevgili Hocam Gülören Ünlüoğlu Anısına

1906-1975 yılları arasında yaşamış olan Dr. Mediha Eldem, sadece parlak bir öğrencilik döneminin ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın hükümet tabibi olarak anılabilecek bir hekim değildir. Onun yaşam öyküsünü araştırırken elde edilen bilgiler, hakkında anlatılanlar Dr. Eldem'in ne denli renkli bir kişiliğe ve bütünleştirici-üretken kişilik özelliklerine sahip olduğunu da göstermektedir.

Mediha Eldem'in Kısa Yaşam Öyküsü

1906'da Nişantaşı'nda Hanife Hanım ile Raşit Bey'in ortanca kızları olarak doğan "Sarı, lüle lüle saçlı, hareketli çocuk" tüm eğitim yaşamını İstanbul'da geçirdi. Onun okul sıralarında hep başa geçen bir öğrenci olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Sıra arkadaşı Kamile Şevki Mutlu'ya göre o hiçbir zaman ukala birincilerden olmadı. Tersine

hep sevilen, sayılan, kendisinden çok arkadaşlarını düşünen bir öğrenciydi. Lise yıllarında, Fransızca derslerinde yaşça oldukça büyük öğrencilerin kendilerini kötü hissetmemeleri için, akranlarına yemin ettirerek onların tam puan almamalarını sağlayan Mediha, küçük yaşlarda babasını kaybettiği için, azınlık okullarında ("Ecolé moderne") öğretmenlik yaparak eve ekonomik katkıda bulunmaya çalışmıştır. 1924 yılında Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Kız ve Erkek Liseleri arasında İstanbul Kız Lisesi'ni birincilikle bitiren Eldem, aynı başarıyı İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ndeki öğrencilik yıllarında da sürdürmüştü. Dr. Eldem tıp eğitimini de 1930'da üstün başarı ile tamamlamıştı. Onun da arasında bulunduğu otuzlar kuşağı, özellikle de Atatürk'ün yüreklendirdiği kız öğrenciler, üstün bir vatan sevgisinin yanısıra belki de tüm o yılların ortak özelliği olarak özgüven duygusuna sahip ve son derece yüksek motivasyona

* Bu makale 4. Ulusal Tıp Tarihi Kongresi' (18-20 Eylül 1996) nde sözel olarak sunulmuş bir bildiriye dayanmaktadır.

** Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji AD

sahip bireylerden oluşmaktaydı. İşte Dr. Eldem, bu kuşağın çok belirgin bir temsilcisidir. Onun girişken ve başarılı, aynı zamanda oldukça muzip yapısı yaşamının her döneminde belirleyici olabilmektedir.

8.8.1933 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, Dr. Eldem'in genç bir hekim olarak Ankara Hükümet Tabipliğine atandığını şu satırlarla okurlarına duyurmaktadır:

"Hükümet tabibi olan ilk hanım doktor

Memleketimizde ilk defa hükümet tababetine bir kadın doktor tayin edilmiştir. Bu hanım Ankara Vilayeti hükümet tababetini deruhde eden doktor Mediha Raşit Hanımdır. Kendisi İstanbul Tıp Fakültesinden çok iyi bir derecede şehadetname almağa muvaffak olmuştur. Yeni vazifesinde muvaffakiyet temenni ederiz."

Üç yıl kadar bu görevini sürdüren Eldem, bu sırada Dr. Refik Saydam tarafından Bentderesi'ndeki genelevin perişan durumuyla ilgilenmesi için görevlendirilir. (Dr. Eldem, oradaki şefkatli yaklaşımı ve görev bilinci ile göz doldurmuştur. Dr. Saydam'ın O'nu bu başarısı üzerine, sınavsız olarak Numune Hastanesi Kadın Doğum Kliniğine aldırıldığı bilinmektedir. Kadın hastalıkları ve doğum ihtisasını tamamlamayan Dr. Eldem 1936'da Ankara Numune Hastanesi'nde servis muavinliğine atandı. Birkaç yıl çalıştıktan sonra Kayseri'ye tayini çıkan Dr. Mediha Eldem görevinden ayrılarak, Çıkrıkçılar Yokuşu'ndaki muayenehanesi'nde çalışmaya başladı. Eviyle yanı binada olan bu muayenehanede çalışması, onun yaşamının sonuna kadar sürecekti.

Yardımsevenler Derneği ve Mediha Eldem:

Yardımsevenler Derneği 1928 yılında Kadın Yardım Cemiyeti adıyla kurulmuş ve 28 Ocak 1938'de adı Mustafa Kemal Atatürk'ün isteğiyle Türkiye Yardımsevenler Derneği olarak değiştirilmiştir. Bakanlar Kurulu'nun 22.06.1941 gün ve 2/13763 sayılı kararı ile kamu yararına çalışan dernekler arasına girmiştir.

Tüzüğünde, çeşitli sosyal yardım konuları üzerinde çalışırken derneğin Atatürkçülüğe bağlı kalmayı da hedeflediği özellikle belirtilmektedir. Başlıca etkinlik alanları *iş evleri açmak, iş öğretmek yoluyla emek karşılığında yardımda bulunmak, yoksul annelere doğum öncesi ve sonrası yardım-*

da bulunmak, çalışkan ve yoksul öğrencilere burs sağlamak, çalışmayacak derecede düşkün ve yoksulları korumak, öğrenci yurtları açmak, ilgili kurumların bulunmadığı yerlerde bakımsız çocukları korumak ve kreşler açmak, gönüllü hastabakıcı yetiştirmek, okuma-yazma ve eğitim kursları açmak... olarak belirlenmiştir.

Derneğin kurucu üyelerinden Fitnat Çakmak 9 Şubat 1928 tarihli ilk toplantıda başkan seçilerek 1930 yılı başına kadar bu görevini sürdürmüştür. Ardından birkaç ay süre ile Makbule Eldeniz ve 1930-1948 yılları arasında da Nevber Sevüktekin TYSD Başkanlığını yürütmüşlerdir. Onun ölümüyle bayrağı Dr. Mediha Eldem alacak ve 1975'e kadar başarıyla taşıyacaktı.

Dr. Eldem için yoğun çalışmalarla ve emekle bezeli bir sosyal yaşam, onun mesleki yaşamının yanında, hatta bir çok kez önünde gitmişti. Ankara Genelevi'ndeki hekimlik deneyimi Eldem'i, özellikle kadınların çalışma ve sosyal koşullarını iyileştirme konusunda etkin olmaya yöneltmiştir. Bu amaçla insan sevgisini "hizmet ve yardım"la bütünleştiren Dr. Eldem bir yandan DP iktidarı sırasında Kocatepe'deki arsayı alıp, Nedim Ökmen'in Tarım Bakanlığı döneminde bir kız öğrenci yurdu açma konusunda destek sağlarken, öte yandan kadınlara yönelik nüfus planlaması çalışmalarına da öncülük ediyordu. 30'lu yıllardan beri Çocuk Esirgeme Kurumu'nda ve Kızılay'da yaptığı etkinlikler, 1942'de başladığı Yardımsevenler Derneği'ndeki çalışmalarıyla birlikte önemli bir toplam oluşturuyordu. Fuat Umay'ın öncülüğündeki Çocuk Esirgeme Kurumu'nda hamile kadınların ücretsiz muayenesi ve oradaki çocukların bakımıyla ilgilenilmesi Mediha Eldem için rutin olarak yürütülen işlerdi.

1938 yılında Türk Yardım Sevenler Derneği (TYSD) Genel Merkez üyesi ve Nevber Sövuğtekin'den sonra ikinci başkan olan Dr. Eldem, onun ölümüyle 1948 yılında Derneğin genel başkanı olmuştur. Ayrıca Türk Kadınlar Birliği, Üniversiteli Kadınlar Derneği Ankara Şubesi, Türkiye Aile Planlaması Derneği, Ankara Soroptimist Klübü, onun kurucu üyesi olduğu derneklerdendir. Çalıştığı dernekler arasında da Çocuk Esirgeme Kurumu, Türkiye Kızılay Derneği YK, Ankara Jinekoloji Derneği ve Türkiye-Pakistan Dostluk Derneği sayılabilir.

1954-1967 yılları arasında Kızılay'ın Genel Merkez üyeliğini yapan ve Dernek şeref üyeliği verilen Mediha Eldem, 1960 yılında çağrılı olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiş ve orada iki ay kalarak, sağlık ve sosyal hizmet kuruluşlarını incelemiştir. Onun gönüllü sosyal çalışmalara bakış açısını TYSD'nin 43. Yıl Genel Kongresi'nde yaptığı konuşmanın satırları arasından çıkarmak mümkündür:

"... İçinde bulunduğumuz asırda bir ülkenin sosyal sorunlarından herkes sorumludur; kişisel, grupsal ve toplumsal hayatımızın düzenli, verimli, mutlu olmasını istemek uygar insan yaraşan bir amaçtır. Bu amaç etrafında toplanan Türkiye Yardım Sevenler Derneği Gönüllüleri 43 yıldır aralıksız çalışmalar yaparak görevlerini yerine getirmektedirler."

(15 Mayıs 1971)

Bu yoğun çalışmaların başlıca sonuçlarından birisi, onun ülkemizde sosyal refah derneklerinin ve gönüllü çalışmalarının, haklı olarak, öncüsü ve simgesi sayılmasıdır. Ayrıca bu başarının iki kez altın madalya ile, bir kez Türkiye Anneler Derneği Onur Ödülü ile taçlandırıldığını da belirtmeliyiz.

Dr. Mediha Eldem 1970'te de Jinekoloji Derneği'nin onursal üyeliğine getirilmiştir. Aynı yıl Kadınlar Birliği tarafından yılın kadını seçilen Eldem'in 1956 yılında geçirdiği beyin kanaması ve sol hemiparezisi olmasına rağmen, meslek yaşamı ile sosyal çalışmaları hemen kesintisiz bir biçimde sürebilmiştir.

Dr. Eldem' in 27 Ocak 1962'de İstanbul Belediye Sarayı'nda yapılan bir törenle Üniversiteli Kadınlar Derneği'nden sosyal çalışmaları onuruna altın madalya alması basında da geniş yer bulur. Ertesi günkü Hür Vatan, Yeni Sabah, Son Posta ve Gece Postası gibi İstanbul gazetelerinde şeref madalyası töreninin fotoğraflarına ve ilgili yazılara rastlamak mümkündür. Bu madalya ile ilgili olarak hekim örgütünün de kayıtsız kalmadığını ve Dr. Eldem'e bir kutlama mektubu gönderildiğini eklemeliyiz. Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi Başkanlığı'nın 31 Ocak 1962 günü 327 sayı ile Mediha Eldem'e gönderdiği mektupta TTB Merkez Konseyi Başkanı Op. Dr. Asil Mukbil Atakam şunları belirtmektedir.

"Yıllarca devam edegelen başarılı mesleki çalışmalarınıza ilaveten fahri ve şerefli sosyal hizmetlerinizi anmak üzere 27 Ocak 1962 günü İstanbul Belediye Sarayında İstanbul ve Ankara Üniversiteli Kadınlar Derneği tarafından da bir hatıra olarak hususi yaptırılan madalyanın taliki merasimi; size, mesleğimize ve yorulmak bilmez sosyal gayretlerinize layık pek heyecanlı bir şekilde kutlanmıştır. Yurt içinde ve dışında kazanmış olduğunuz şöhret ve sevgi dolayısıyla Türk Hekimleri adına gurur duyuyormaktayız."

"Sizi tebrik eder, sıhhat ve afiyetle daha pek çok sosyal hizmetlerde örnek faaliyetinizin devamını diler, bilvesile üstün saygılarımı arz ederim."

Dr. Mediha Eldem' e 1963'te de Yardım Sevenler Derneği altın başarı madalyası verilir. Derneğin 36. Kongresi'nde Başbakan İsmet İnönü'nün şu konuşmasının ardından, onun elinden madalyasını alacaktır:

"Çok şerefli bir vazife yapacağım. Bu güzel müessesenin Ankara'nın hayatında hususi yeri, minnet yeri vardır. Yardım Sevenler Kurumu'nun fedakar, sabırlı ve hemen bütün ömrü boyunca hizmet etmiş değerli üyesi, Genel Başkanı Mediha Eldem'e olan minnetlerimizin ifadesi içinde bulunuyoruz. Bu vazifeyi bana verdiniz. Bunu ifa etmekle bahtiyarım. Yardım Sevenlerin muhterem Genel Başkanı'nın daha uzun zaman bu müessesede vatandaşlarımıza faydalı olmasını, hizmet etmesini yürekten dilerim."

Bu törende Dr. Eldem'in teşekkür konuşması son derece anlamlıdır:

"Ben yalnız başıma hiçbir şey değilim. Yardım Sevenlerde işleri beraber yürüttüğümüz bütün arkadaşlarımın bu madalyada hisseleri vardır..."

Dr. Mediha Eldem 1970' te de Jinekoloji Derneği'nin onursal üyeliğine getirilmiştir. Aynı yıl Kadınlar Birliği tarafından yılın kadını seçilen Eldem'in 1956 yılında geçirdiği beyin kanaması sol hemiparezisi olmasına rağmen, meslek yaşamı ile sosyal çalışmaları hemen kesintisiz bir biçimde sürebilmiştir.

Onu herkesle ve herhalde öncelikle kendisiyle barışık olarak tanımlayanlar, insan onuruna sonsuz saygısı bulunduğu özellikle vurgulamaktadırlar. Bayramlarda evinin kapısını hamaldan genellikle, toplumun her kesiminden edindiği dostlarıyla bayramlaşmaya açan Dr. Eldem hastalandığında, onun için Musevi ve Ermeni arkadaşlarının sinagog ve kiliselerde iyileşmesi için özel ayinler düzenlemiş olmaları Eldem'in sınır tanımaz insan sevgisi hakkında fikir verebilecek, ama oldukça önemli bir ayrıntıdır.

29 Temmuz 1975 günü kaybettiğimiz bu "Ankara'nın en popüler kızı" ölümüne kadar Yardımsevenler Derneği Başkanlığı'nı yürütmüş, Fakülte arkadaşları arasında iletişimi sağlamak için çıkardığı 30'lular Bülteni daha sonra onun dönemin-

den *Dr. İhsan Ekin ve Dr. Niyazi Erzin* tarafından da sürdürülmüştür.

Son söz yerine:

Dr. Mediha Eldem ülkemizde tıp eğitimine kabul edilen kız öğrencilerin üçüncü kuşağına dahildir. Müfide Küley, İffet Naim, Suat Rasim... gibi ablalarının açtığı yolda yürüyen sonraki bu hekimler, mesleğin kadınlar tarafından da başarıyla uygulanabileceğinin somut birer örneği olmuşlardır. Dr. Eldem'in hekim kişiliğinin yanısıra özverili bir biçimde sosyal yardım örgütlerinde de çalışmış olması, onun aynı zamanda "cumhuriyete kanat veren" aydın tipinin de temsilcilerinden biri olduğunu vurgulamayı gerektirmektedir.

KAYNAKLAR

- 1- Arda B: Ülkemizde kadınların tıp fakültelerine girmeleri. 14 Mart Dergisi, Medical Network Yayınevi, Ankara, 1996; s. 44-45
- 2- Mutlu KŞ: Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. Yılında Tıpta Türk Kadını AÜTF yay. 1973, No: 300, s. 17-18.
- 3- Öncel Ö: Sağlık alanında ilk kadınlarımız. 1976, Dürüm 51 (9): 355-365.
- 4- : Dr. Refik Saydam (1881-1942) Ölümünün 40. Yılı Anısına. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Tanıtma ve İstatistik Birimi. SSYB yay. Ankara, 1982. No.: 495, s. 16.
- 5-: TYSD (1928-1978) 50 Yıl Kitabı Ayyıldız Matbaası Ankara, 1978, s. 9-15.
- 6- Kut S: Özel görüşme, Ankara, 4.12.1994, 17.8.1996
- 7- Ünlüoğlu G: Özel Görüşme, Ankara, 4.12.1994, 17.8.1996, 15.9.1996
- 8- Göksel FA: Özel Görüşme, Ankara 5.6.1995.

